

การพัฒนาคู่มือ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน: กรณีศึกษาโรงเรียนนุรุดดิน (มุลนิธิ) จังหวัด นราธิวาส

นิชอฟวานี กาแม¹ อับดุลฮากิม เอ็งปียา²

¹นักศึกษาปริญญาโท สาขาการบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม คณะวิทยาการอิสลาม

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาการบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม คณะวิทยาการอิสลาม

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาคู่มือ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอนสำหรับผู้บริหารโรงเรียน 2) พัฒนาความสามารถในการนิเทศการสอนของผู้บริหารโรงเรียนตามกระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน และ 3) สะท้อนสภาพการนิเทศการสอนตามกระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอนในโรงเรียนนุรุดดิน (มุลนิธิ) จังหวัดนราธิวาส กลุ่มเป้าหมายที่ใช้เลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้บริหารและครูผู้สอนอิสลามศึกษา รวมทั้งสิ้น 5 คน เก็บข้อมูลโดยใช้ แบบประเมินคุณภาพคู่มือ แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า

1. คู่มือการนิเทศการสอนพัฒนาตามแนวคิดการนิเทศการสอนแบบคลินิกบูรณาการวิถีอิสลาม มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายการพัฒนาความสามารถในการนิเทศการสอน อยู่ในระดับดีมาก ($\bar{X}=4.23$)

2. ผู้บริหารมีความสามารถนิเทศการสอนตามกระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) Isti'dad (استعداد) 2) Syura (شورى) 3) Lahazho (لا حظ) 4) A'tarif (أعترف) และ 5) Halaqoh (حلقه)

3. ผลสะท้อนสภาพการนิเทศการสอนสามารถพัฒนาคุณภาพการสอนจากการสะท้อนของครู 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ด้านการจัดการเรียนรู้ และด้านผลที่เกิดกับผู้เรียน และสามารถพัฒนาคุณภาพการนิเทศการสอนจากการสะท้อนของผู้บริหาร 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการประเมินโครงการนิเทศ ด้านการจัดกิจกรรมการนิเทศ และด้านผลที่เกิดกับครู

คำสำคัญ: คู่มือการนิเทศการสอน กระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน ผู้บริหารโรงเรียนนุรุดดิน (มุลนิธิ)

The Development of ISLAH Instructional Supervision Model Handbook: A Case Study of Nuruddin School (Mulnithi), Narathiwat Province

Niksoffwanee Kamae¹ Abdulhakam Hengpiya²

¹Graduate student, Islamic Educational Administration and Management Program, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University Pattani Campus

²Assistant Professor Dr., Islamic Educational Administration and Management Program, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University Pattani Campus

ABSTRACT

This action research in a school aims to 1) develop the ISLAH instructional supervision model handbook, 2) develop the instructional supervision skills of school administrators through the application of the ISLAH instructional supervision model, and 3) reflect the states of instructional supervision according to the process of the ISLAH instructional supervision model in Nuruddin school (Mulnithi), Narathiwat province. The target group consists of five people who were purposively selected. They are two school administrators and three Islamic studies teachers. The data was collected using a form for assessing the quality of the handbook, an interview question form, and an observation form. The qualitative and quantitative data were analyzed by content analysis and descriptive statistics, respectively. The results showed as follows: 1) The ISLAH instructional supervision model handbook, developed based on clinical supervision integrated with Islam was appropriate and consistent with the objectives of developing instructional supervision skills, with the overall mean level at 4.23. 2) The administrators were able to develop their instructional supervision skills according to the ISLAH instructional supervision in five steps, namely, 1) I: Isti'dad (استعداد); preparation of teachers and school personnel, 2) S: Syura (شورى) 3) L: Lahazho (لاحظ) 4) A: A'tarif (أعترف) and 5) H: Halaqoh (حلقة) and 3) The reflection regarding states of ISLAH instructional supervision model found that improves the teachers' teaching quality in three areas: 1) preparation of lesson plans, 2) learning management, and 3) student learning outcomes. It also improves school administrators' instructional supervision quality in three areas: 1) assessment of the internal school supervision project, 2) operation of supervision activities and 3) teacher outcomes.

Keywords: Instructional Supervision Handbook, ISLAH Instructional Supervision Model, Nuruddin School (Mulnithi)'s Administrators

บทนำ

มุสลิมนั้นไม่ได้มีหน้าที่เพียงแค่นี้ในระดับปัจเจกเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีหน้าที่ต่อผู้อื่นที่จะต้องปฏิบัติอีกด้วย หนึ่งในนั้นก็คือ การพัฒนาอุมมะฮฺ หรือประชาชาติมุสลิมสู่การเป็นบุคคลที่นำความรู้อิสลามไปใช้ในการดำเนินชีวิต ดังคำวิงวอนในอายะฮฺที่ 6-7 ของซูเราะฮฺอัลฟาติหะฮฺ พระองค์อัลลอฮฺทรงตรัสว่า

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

ขอพระองค์ทรงแนะนำพวกข้าพระองค์ซึ่งทางอันเที่ยงตรง

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

(คือ) ทางของบรรดาผู้ที่พระองค์ได้ทรงโปรดปรานแก่พวกเขา
มิใช่ในทางของพวกที่ถูกกริ้ว และมิใช่ทางของพวกที่หลงผิด

(อัลฟาติหะฮฺ: 6-7)

คำวิงวอนข้างต้น สะท้อนให้ทราบถึงการวิงวอนให้อัลลอฮฺได้ประทานแนวทางอันเที่ยงตรงให้แก่เรา และประชาชาติทุกคน ดังนั้น การมุ่งพัฒนาตนเองและผู้อื่นสู่ความพึงพระทัยของอัลลอฮฺจึงนับเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับมุสลิม และหนึ่งในกลุ่มคนเหล่านี้ที่จะกลายเป็นกำลังสำคัญ ก็คือเยาวชนที่จะเติบโตเป็นกำลังหลักในอนาคต สู่การบ่มเพาะค่านิยมที่ดีในการผลักดันคุณลักษณะที่ดีและมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบร่วมกัน ดังดำรัสของอัลลอฮฺ

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ

และพวกเจ้าอย่าก่อความเสียหายไว้ในแผ่นดิน หลังจากได้มีการปรับปรุงแก้ไขมันแล้ว และจงวิงวอนขอต่อพระองค์ด้วยความยำเกรง และความปรารถนาอันแรงกล้า แท้จริงความเอ็นดูเมตตาของอัลลอฮฺนั้นใกล้แก่ผู้กระทำความดีทั้งหลาย

(อัลอะออรอฟ: 56)

คำว่า ISLAH เป็นคำที่มาจากภาษาอาหรับ เขียนว่า “إصلاح” หมายถึง การฟื้นฟูหรือการปรับปรุงให้ดีขึ้นซึ่งมีความหมายที่ตรงข้ามกับการทำลายให้เกิดความเสียหาย ISLAH มีความสัมพันธ์กับอัตรปิยะฮฺ เพราะการที่จะฟื้นฟูหรือปลูกฝังลักษณะนิสัยใดๆ ก็ตาม จำเป็นต้องใช้การอบรมบ่มเพาะและชี้แนะเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมอันดีงาม และแนวทางหนึ่งในการพัฒนาประชาชาติซึ่งคือเยาวชนมุสลิม ก็คือ การจัดการศึกษาและพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพ สำหรับแนวทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการปฏิบัติอย่างหลากหลาย ซึ่งประกอบด้วย กระบวนการบริหาร กระบวนการจัดการเรียนรู้ และกระบวนการนิเทศติดตามประเมินผล ตามกระบวนการที่เหมาะสมกับบริบทและสอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นพื้นฐาน

พระราชบัญญัติการศึกษาจัดการ แห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ได้บัญญัติไว้ว่า การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ บนพื้นฐานของความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2551) ดังนั้น เพื่อให้การใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน บรรลุผลตามเป้าหมาย ผู้บริหารและครูต้องทำหน้าที่ในการพัฒนาการศึกษา พัฒนาผู้เรียน ให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการสำคัญ คือ กระบวนการการบริหาร กระบวนการเรียนการสอน และกระบวนการนิเทศการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องควบคู่กันไป (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2552)

ผู้บริหารโรงเรียนเป็นบุคคลที่มีความสำคัญมากในการจัดการศึกษา การศึกษาจะก้าวหน้าหรือล้มเหลว ขึ้นอยู่กับผู้บริหารเป็นสำคัญ เนื่องจากผู้บริหารเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดครูมากที่สุด และรู้สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียนเป็นอย่างดี รวมทั้งมีหน้าที่ในการนิเทศติดตามผลการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ บรรลุตามเป้าหมายอันส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียน สอดคล้องกับ ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ (2560) วัชรนา เล่าเรียนดี (2550) และแนวคิดของ มาร์คและสตูป (1985) ได้กล่าวว่า ความสามารถในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลภายในกลุ่ม ในสภาวะการณ์ปัจจุบันที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วต้องอาศัยการทำงานเป็น ทีม โดยผู้บริหารโรงเรียนต้องมีภาวะผู้นำที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่นหรือผู้ตามด้วยการชี้แนะ กระตุ้นหรือผลักดันให้ผู้ตามมีความเต็มใจและพร้อมที่จะกระทำการใด ๆ อันก่อให้เกิดทัศนคติ พฤติกรรมในทิศทางที่ทำให้จุดมุ่งหมายของตนหรือองค์การประสบความสำเร็จ อีกทั้งผู้บริหารต้องมีความพยายามในการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้นำทางวิชาการ มีความรู้ความสามารถทางวิชาการ พร้อมให้คำแนะนำ ชี้แนะ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างแก่ครูในการจัดการเรียนการสอนรูปแบบต่างๆ เพื่อการสร้างอิทธิพล ความเชื่อมั่น ความศรัทธา ใช้ กลยุทธ์ทั้งการเป็นผู้นำและบริหารให้ครู ทำกิจกรรมบรรลุตามเป้าหมายในการนิเทศติดตามได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยความเต็มใจ

การนิเทศเป็นการสนับสนุนให้ครูสามารถประเมินผลการทำงานได้ด้วยตนเอง ครูสามารถมองเห็นว่าตนเองนั้นประสบผลสำเร็จในการสอนมากน้อยเพียงใด ช่วยให้ครูได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน โดยครูผู้สอนแต่ละคนสามารถสังเกตการทำงานหรือการสอนของครูคนอื่น ๆ เพื่อปรับปรุงการสอนของตน รวมทั้งรู้วิธีการช่วยเหลือ การแลกเปลี่ยนวัสดุอุปกรณ์การสอน การรับเอาวิธีการสอนใหม่ ๆ ไปทดลองใช้ และการให้การสนับสนุนแก่ครูคนอื่น ๆ ในการพัฒนาพฤติกรรมจัดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาพฤติกรรมจัดการเรียนรู้ของครูสามารถทำได้หลายวิธี แต่วิธีการหนึ่งที่ส่งผลโดยตรงซึ่งทำให้ครูสามารถปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ กระบวนการนิเทศการสอน ทั้งนี้ การนิเทศรายบุคคลหรือรายกลุ่มต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของครู โดยเน้นความร่วมมือกันระหว่างบุคลากรในโรงเรียน ซึ่งต้องกระทำอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องโดยใช้เทคนิควิธีการนิเทศที่หลากหลาย

การขับเคลื่อนการนิเทศด้วยเทคนิคและวิธีการต่าง ๆ ควรคำนึงถึงหลักการเบื้องต้น กล่าวคือ การนิเทศการศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของการทำงานเป็นทีม ต้องมีการวางแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดยให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายและจุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่ชัดเจน ตรงตามความต้องการ

และความมุ่งหวังในการได้รับความช่วยเหลือตามความต้องการของแต่ละบุคคล มีการประเมินผลการปฏิบัติงาน ก่อนการนิเทศ ระหว่างการนิเทศ และหลังการนิเทศ โดยผู้นิเทศมีบทบาทสำคัญในการบูรณาการกิจกรรมและวิธีการนิเทศที่เหมาะสมเพื่อการสื่อสารให้ผู้รับการนิเทศเรียนรู้เรื่องทีมนิเทศได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ เช่น การสร้างเครือข่ายการนิเทศพัฒนาทั้งในและนอกสถานศึกษาเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดฝึกอบรมเพื่อเพิ่มความก้าวหน้าทางวิชาการ การจัดสื่อการสอน สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยและมีคุณภาพ การให้คำแนะนำและการประสานงานที่ดีเพื่อการสร้างความพึงพอใจในการทำงานของครู (Hoy and Miskel, 2001)

นางลักษณ์ หะยิมะสาและ (2540) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ของครูผู้สอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดปัตตานี และได้ค้นพบว่า ครูผู้สอนอิสลามศึกษามีระดับปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาโดยภาพรวมและรายด้านของการบริหารหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร และการสนับสนุนและการส่งเสริมการใช้หลักสูตรอยู่ในระดับมาก และจากผลการวิเคราะห์คะแนนผลทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านอิสลามศึกษา (I-NET) ปีการศึกษา 2557-2559 พบว่า ผลการทดสอบการศึกษาระดับชาติด้านอิสลามศึกษา (I-NET) โดยภาพรวมนักเรียนมีคะแนนสอบต่ำกว่าร้อยละ 50 จึงต้องเร่งรัดพัฒนาคุณภาพการศึกษาด้านอิสลามศึกษาทั้งระบบ โดยการกำหนดนโยบายพัฒนาคุณภาพการศึกษาด้านอิสลามศึกษาร่วมกันระหว่างสำนักงานเอกชนจังหวัด/อำเภอ สถานศึกษา และชุมชน ให้คำแนะนำปรับปรุงวิธีการจัดการศึกษา พร้อมพัฒนาเครื่องมือนิเทศ และให้ความช่วยเหลือสถานศึกษาทุกรูปแบบในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาด้านอิสลามศึกษา (สำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดนราธิวาส. 2560) ซึ่งรายงานดังกล่าวสอดคล้องกับข้อค้นพบจากการศึกษาของหะมะฮะมุดิง มามะ (2556) ที่ได้วิจัยเรื่อง บทบาทการนิเทศภายในของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดยะลา ผลการวิจัยพบว่า ระดับบทบาทการนิเทศภายในของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบบทบาทการนิเทศภายในของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม พบว่า ขนาดโรงเรียนต่างกัน โดยภาพรวมมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ส่วนที่มีประสบการณ์ต่างกันโดยภาพรวมมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จากข้อมูลนี้ ชี้ให้เห็นว่าบทบาทในการนิเทศของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในภาพรวม ยังอยู่ในระดับปานกลาง ในขณะที่การนิเทศในโรงเรียนทั่วไปอยู่ในระดับปานกลางจนถึงระดับมาก ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ ชี้ให้เห็นว่า ระบบการนิเทศ ยังเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเช่นเดียวกับโรงเรียนนอร์ดิน (มุลินี) ซึ่งสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดนราธิวาส ที่มีครูผู้สอนในโรงเรียนมีความแตกต่างทั้งในด้านความรู้ ความสามารถ เจตคติต่อวิชาชีพ บุคลิกภาพ ความต้องการ และความรับผิดชอบ ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนจึงต้องแสดงบทบาทผู้นำนิเทศเพื่อกระตุ้นช่วยเหลือครูให้สามารถปฏิบัติภารกิจ การสอนให้ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนการสอน สามารถทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการที่พึงประสงค์ในทุก ๆ ด้านได้ตามวัยและตามศักยภาพ ในขณะที่เดียวกันก็มีความจำเป็นต้องสนับสนุนครูให้ประสบความสำเร็จในการประกอบวิชาชีพ โดยการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในการทำงาน สร้างขวัญและกำลังใจแก่ครูให้สามารถปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนของตนให้ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ อีกประการหนึ่งที่สำคัญก็คือ จากการศึกษาผลการทดสอบการศึกษาระดับชาติด้านอิสลามศึกษาของโรงเรียนนอร์ดิน (มุลินี) มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าร้อยละ 50 จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องดำเนินการแก้ปัญหาอย่างเร่งด่วน ซึ่งวิธีการแก้ปัญหาที่จะช่วยให้ระบบการจัดการเรียนรู้ของครูมีประสิทธิภาพมากขึ้นก็คือการนิเทศการ

จัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนอิสลามศึกษาโดยผู้บริหารอย่างใกล้ชิดภายใต้การมีส่วนร่วมและการเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน เนื่องจากกระบวนการนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญยิ่งกระบวนการหนึ่งนับเป็นกลไกที่สำคัญในการบริหาร เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การจัดการศึกษาบรรลุตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรสอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21 ครูจะต้องปรับเปลี่ยนระบบการสอนที่เน้นการเรียนการสอนจากการอิงเนื้อหาเป็นระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์ที่ผสมผสานการเรียนการสอนด้วยวิธีการที่หลากหลาย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2555) เพื่อยกระดับการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ ซึ่งการเริ่มต้นที่ความร่วมมือระหว่างผู้บริหารและครู สู่ผลลัพธ์คือนักเรียนนับเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง อีกทั้งการพัฒนาครูที่เป็นมุสลิมสิ่งสำคัญคือต้องมีวิถีของอิสลามอยู่ด้วย เพราะผู้ที่เป็นมุสลิมส่วนใหญ่มุ่งหวังการทำงานของตนเองที่ไม่ใช่เพียงแค่นี้เท่านั้น แต่ยังมุ่งหวังความสำเร็จที่เชื่อมโยงไปยังโลกหน้า ดังนั้น การนำหลักจริยธรรมอิสลามมาใช้ในการพัฒนาครูผ่านกระบวนการนิเทศ ย่อมตอบสนองจุดมุ่งหมายในการทำงานของครูมุสลิมเหล่านี้ โดยผู้วิจัยพบว่าการนิเทศแบบ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน เป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน อีกทั้งยังตอบสนองจิตวิญญาณของความเป็นครูและจิตวิญญาณของความเป็นมุสลิมซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของมุสลิมที่มุ่งหวังความสำเร็จทั้งโลกนี้และโลกหน้า และการพัฒนาระบบการนิเทศเพื่อการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพตามกระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน ยังเป็นโอกาสในการสร้างการเปลี่ยนแปลงในการทำงานให้ดียิ่งขึ้น แม้ว่าการทำหน้าที่หรือการงานของมุสลิม จะมุ่งหมายเพื่อความพึงพระทัยของอัลลอฮ์ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม การทำหน้าที่ของมนุษย์ย่อมมีข้อบกพร่อง และสิ่งที่ควรปรับปรุง หรือการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ดังที่อัลกุรอานได้ระบุไว้ว่า

إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ

“แท้จริงอัลลอฮ์จะไม่ทรงเปลี่ยนแปลงสภาพของชนกลุ่มใด
จนกว่าพวกเขาจะเปลี่ยนแปลงสภาพของพวกเขาเอง (ก่อน) เท่านั้น”

(อัลเราะฮุด : 11)

จากเหตุผลและความเป็นมาดังกล่าว ประกอบกับการนิเทศการสอนเชิงบูรณาการวิถีอิสลามเป็นวิธีการที่ควรนำมาใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน ซึ่งเป็นการนิเทศโดยเน้นการใช้ความร่วมมือที่ให้ความสำคัญต่อทุกบุคคลและทุกภารกิจซึ่งนำไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนโดยมุ่งให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการพัฒนาครู ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน: กรณีศึกษาโรงเรียนนุรุดดิน (มูลนิธิ) จังหวัดนราธิวาส เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้บริหารนำไปใช้ในการพัฒนาการนิเทศการสอน ซึ่งเชื่อมโยงกับหลักคำสอนอิสลามที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของมุสลิมที่มุ่งความสำเร็จทั้งโลกนี้และโลกหน้า เป็นการศึกษากระบวนการนิเทศที่เป็นปัจจุบันอันนำไปสู่การตรวจสอบตนเอง แลกเปลี่ยนข้อมูลและให้ความเท่าเทียมกันตามความเชี่ยวชาญในด้านวิชาชีพของความเป็นครูและผู้บริหารสู่การพัฒนาเยาวชนซึ่งเป็นกำลังหลักของประชาชาติ และเพื่อประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนารูปแบบการนิเทศการสอนตามกระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. การเลือกพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียนนурุดดิน (มูลนิธิ) จำนวน 2 ท่าน ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียนฝ่ายวิชาการ และ ครูผู้สอนอิสลามศึกษา จำนวน 3 ท่าน ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

2.1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2 ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับการนิเทศการสอน โดยการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

2.3 สังเคราะห์กระบวนการนิเทศการสอนแบบคลินิกบูรณาการวิถีอิสลามสู่กระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน และจัดทำเป็นคู่มือการนิเทศการสอน

2.4 นำคู่มือไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน พิจารณาความสอดคล้องในประเด็นเหมาะสมและไม่เหมาะสม ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2.5 นำคู่มือไปให้กลุ่มเป้าหมายใช้ เก็บข้อมูล วิเคราะห์และสรุปผล

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 คู่มือการนิเทศการสอนตามกระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) Isti'dad (استعداد) การเตรียมความพร้อมครูและบุคลากร

เป็นการเตรียมความพร้อมให้กับครูและบุคลากรก่อนรับการนิเทศการสอน ด้วยการจัดโครงการ/ กิจกรรม/อบรม ด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้

2) Syura (شورى) การประชุมหารือตามหลักจริยธรรมอิสลาม

เป็นการประชุมในลักษณะที่เปิดโอกาสให้ผู้รับการนิเทศได้มีส่วนร่วมในการกำหนดประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการนิเทศการจัดการเรียนรู้ อาทิ ปฏิทินการนิเทศ เกณฑ์การประเมิน การ Tune up ปรับ mindset เป็นต้น

3) Lahazho (لا حظ) การสังเกตการณ์การสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้

เป็นสังเกตการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ ผู้บริหารมีการนิเทศการเรียนการสอนตามปฏิทินที่กำหนด โดยได้ดำเนินการตรึงปียะห์ (การฝึกฝนขัดเกลาตามหลักศาสนาอิสลาม) 1 นาที คุณค่าของการปฏิบัติการสอนและการปฏิบัติหน้าที่ก่อนการสังเกตการสอนทุกครั้งและหลีกเลี่ยงการพูดแทรกในขณะที่ครูกำลังปฏิบัติการสอนโดยมารยาทตามวิถีอิสลาม

4) A'tarif (أُتْرِف) การรับรู้และวิเคราะห์ผลการนิเทศการสอนของผู้บริหารและพฤติกรรมกา

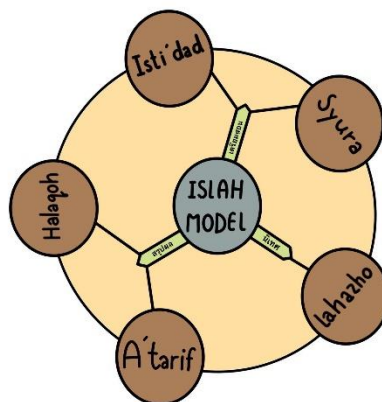
สอนของครู

ผู้บริหารจะรับรู้ผลการจัดการเรียนรู้ของครู และได้ข้อมูลเพื่อนำเสนอในเชิงสร้างสรรค์ ส่วนครูผู้รับการนิเทศจะดำเนินการบันทึกผลหลังการสอนและข้อเสนอแนะที่ได้จากผู้บริหารที่ดำเนินการนิเทศ และวางแผนนำข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงหน้าที่รับผิดชอบ โดยการมุสาซาบะห์ (Self-reminder) เป็นการรับรู้และทบทวนการปฏิบัติหน้าที่ตามกรอบของหลักจริยธรรมอิสลาม

ผู้บริหารจะมีผลการจัดการเรียนรู้ของครูซึ่งได้จากการสังเกตระหว่างการนิเทศ การสอนและเตรียมข้อมูลเพื่อนำเสนอในเชิงสร้างสรรค์ ส่วนครูผู้รับการนิเทศจะดำเนินการบันทึกผลหลังการสอนและข้อเสนอแนะที่ได้จากผู้บริหารที่ดำเนินการนิเทศ

5) Halaqoh (هَلَاقَة) กลุ่มศึกษา สรุปผล ประเมินผลการนิเทศการสอน และให้ข้อมูลย้อนกลับ

ผู้บริหารจะทำหน้าที่สรุปผลการนิเทศการจัดการจัดการเรียนรู้ของครู ให้ข้อมูลย้อนกลับ และปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ตามข้อเสนอที่ได้จากการประเมิน

ภาพที่ 1 กระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน

3.2 แบบประเมินคุณภาพคู่มือ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน

แบบประเมินคุณภาพคู่มือ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน เป็นแบบประเมินที่สร้างขึ้นเพื่อประเมินคุณภาพคู่มือที่จัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาการนิเทศการสอนตามกระบวนการ ISLAH โมเดลในการพัฒนาการนิเทศการสอนในโรงเรียนนурุดดิน (มุลนิติ) จังหวัดนราธิวาส โดยผู้เชี่ยวชาญประเมินคุณภาพด้านความเหมาะสมของคู่มือ แบ่งออกเป็น 4 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามได้แก่ ตำแหน่งทางวิชาการปัจจุบัน แบบปลายเปิด

ตอนที่ 2 ข้อคำถามความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพคู่มือการนิเทศการสอนตามกระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน: กรณีศึกษาโรงเรียนนурุดดิน (มุลนิติ) เป็นแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 สรุปผลการพิจารณาคุณภาพคู่มือโดยรวม

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะความคิดเห็นเพิ่มเติมเป็นแบบปลายเปิด

3.3 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth interview) เป็นรายบุคคล และการสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาสภาพการนิเทศการสอนก่อนใช้คู่มือและหลังการนิเทศการสอนตามกระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน

3.4 แบบสังเกต

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างใส่ใจและมีระเบียบวิธีเพื่อวิเคราะห์หรือหาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นในการนิเทศการสอนตามกระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอนในโรงเรียนนอร์ดิน (มุลนิธิ) จังหวัดนราธิวาส

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างเดือนสิงหาคม-ตุลาคม 2565

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. วิเคราะห์ผลการประเมินคุณภาพคู่มือการนิเทศการสอนตามกระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอนโดยหาค่าเฉลี่ยร้อยละ

2. ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกต (In-depth Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลการพัฒนาคู่มือการนิเทศการสอนตามกระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน สำหรับผู้บริหารโรงเรียน อยู่ในระดับดีมาก ($\bar{X}=4.23$)

ตอนที่ 2 ผลการพัฒนาความสามารถในการนิเทศการสอนตามกระบวนการพัฒนา ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน พบว่า

1. Isti'dad (استعداد) การเตรียมความพร้อมครูและบุคลากร ครูได้ออกแบบกำหนดการสอนในแต่ละรายวิชา ครูมีการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ประจำวิชา นอกจากนี้ครูยังเสนอแผนการจัดการเรียนรู้ซึ่งมีเนื้อหาสาระไม่ขัดแย้งกับหลักการอิสลามต่อผู้นิเทศก่อนการปฏิบัติการสอน โดยผู้ให้ข้อมูลได้สะท้อนข้อมูลที่นำเสนอต่อการให้ความสำคัญของผู้บริหารด้านการเตรียมความพร้อมบุคลากรซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการนิเทศการสอน

2. Syura (شورى) การประชุมหารือตามหลักจริยธรรมอิสลาม ผู้บริหารได้คำนึงถึงการประชุมหารือ การให้สิทธิแสดงความคิดเห็นตามหลักจริยธรรมอิสลามโดยการเน้นฉันทามติซึ่งไม่ขัดต่อหลักการอิสลาม ส่งผลผู้บริหารมีความมั่นใจในการปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนข้อมูล ความเข้าใจในเจตนาซึ่งกันและกันระหว่างครูกับผู้บริหารด้วยความบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮ์

3. Lahazho (لا حظ) การสังเกตการณ์การสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ ผู้บริหารตระหนักถึงความสำคัญต่อวิธีการนิเทศครูซึ่งต้องดำเนินการให้ถูกวิธี ครอบคลุมทุกกระบวนการ และครูให้ความสำคัญต่อการ

จัดการเรียนรู้ในชั้นเรียนมากขึ้น มีการพัฒนาวิธีการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่งผลให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข

4. A'tarif (أعترف) การรับรู้และวิเคราะห์ผลการนิเทศการสอนของผู้บริหารและพฤติกรรมการสอนของครู ผู้บริหารตระหนักถึงความสำคัญของการนิเทศการสอนอย่างสร้างสรรค์ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการนิเทศแบบคลินิก ช่วยส่งเสริมให้ครูได้ทบทวนการสอนของตนเอง ทำให้เกิดการควบคุมและพัฒนาคุณภาพการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง มีการดำเนินงานที่เป็นปัจจุบันมากขึ้น อีกทั้งยังค้นพบวิธีการในการแก้ไขและพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

5. Halaqoh (حلقة) กลุ่มศึกษา สรุปผล ประเมินผลการนิเทศการสอน และให้ข้อมูลย้อนกลับ ผู้บริหารมีการให้ข้อมูลย้อนกลับ เข้าใจบริบทและมุมมองของครู ก่อให้เกิดการเสริมแรงทางบวก เช่น การชมเชยด้วยการกล่าวคำว่า “Masya Allah” (พระประสงค์ของอัลลอฮ์) ในที่ชุมนุมกลุ่ม เสริมสร้างความเป็น أخوة (สานสัมพันธ์ฉันท์พี่น้อง) ครูและผู้บริหาร มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันมากขึ้น อีกทั้งครูมีพื้นที่ในการปรึกษาหารือแลกเปลี่ยน ขอคำแนะนำเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้

ตอนที่ 3 ผลการสะท้อนสภาพการนิเทศตามกระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน

ผลการสะท้อนสภาพการนิเทศตามกระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน พบว่า ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ของครูและพัฒนาประสิทธิภาพด้านการนิเทศการสอนของผู้บริหาร ดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลสะท้อนกลับจากครู 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ และผลที่เกิดกับผู้เรียน พบว่า การนิเทศการสอนตามกระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน ช่วยยกระดับคุณภาพและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของครู ด้านการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ด้านการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมโดยการใช้เทคนิค วิธีการที่หลากหลาย ผนวกกับการคำนึงถึงบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงบูรณาการด้วยความกระตือรือร้น อันส่งผลให้นักเรียนได้รับการพัฒนารอบด้านอย่างเต็มศักยภาพ ดังตัวอย่างคำพูดสะท้อนของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“ดีขึ้นมากเลยคะ พอมีการทำครบทุกขั้นตอน มีการแลกเปลี่ยน รับฟังครู มันก็ช่วยได้มาก ให้เรามีพื้นที่ในการอธิบาย ว่าทำไมเราออกแบบการเรียนรู้แบบนี้ และมีพื้นที่ให้เสนอแนะ ว่าควรทำอย่างไร เพื่อให้เด็กได้รับผลประโยชน์มากที่สุด...” “มีบางช่วงที่เรารู้สึก ว่าเราคิดอะไรไม่ออก ไม่รู้ว่าจะใช้สื่ออย่างไรสำหรับบางเนื้อหา พอมีการนิเทศแบบนี้เข้ามาก็จะมีขั้นตอนที่เราสามารถแลกเปลี่ยนหรือศึกษาแนวทางจากคนอื่นได้...” “สิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากที่เราดำเนินงานตามรูปแบบบิสละคือ มันส่งผลไปที่ตัวนักเรียน ไม่ใช่แค่เราที่สบายใจขึ้น รู้วิธีการในการจัดการเรียนรู้มากขึ้น เราพบว่า ผลงานของนักเรียนก็ปรากฏให้เห็นมากขึ้น”

2. ข้อมูลสะท้อนกลับจากผู้บริหาร 3 ด้าน ได้แก่ การประเมินโครงการนิเทศภายในโรงเรียน การจัดกิจกรรมการนิเทศ และผลที่เกิดกับครู โดยพบว่า การนิเทศการสอนตามกระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอนในโรงเรียนนурุดดิน (มุลนิธิ) จังหวัดนราธิวาส เสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของผู้บริหาร ด้านการขับเคลื่อนการนิเทศติดตามการจัดการศึกษา ด้วยกระบวนการการนิเทศการสอนที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของครูผู้สอน โดยการเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน เน้นหลักการมีส่วนร่วมจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เติมเต็มให้ครูผู้สอนได้รับคำแนะนำและแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างกัลยาณมิตรตามวิถีและหลักจริยธรรมอิสลาม จนเกิดความพึงพอใจซึ่งกันและกัน อันส่งผลให้ครูมีและใช้แผนการพัฒนาผู้เรียนที่มีประสิทธิภาพ ด้วยสำนึกในอามานะฮ์ (ความรับผิดชอบ) ในการเสริมสร้างเยาวชนที่มีคุณภาพสู่สังคมร่วมกัน ดังตัวอย่างคำพูดสะท้อนของผู้ขอให้มูลดังนี้

“การนั่งนิเทศจบขั้นตอน ช่วยให้เรารู้ถึงความสามารถเฉพาะตัวของครูมากขึ้น สิ่งที่มามาก็คือการประเมินตามความแตกต่างของบุคคล พัฒนาครูตามความถนัด ซึ่งประโยชน์ที่เกิดขึ้นไม่ใช่กับใคร ก็เกิดขึ้นกับนักเรียน...” “นอกจากนิเทศครบทุกกระบวนการแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือมีการนิเทศอย่างสม่ำเสมอ เป็นระบบ และมีการให้คำแนะนำแก่ครูได้ง่ายขึ้น...” “ความสนิทสนมเพิ่มขึ้น เราไม่รู้สึกว้าวุ่นระหว่างเรากับครูห่างกันจนเกินไป พอได้มีโอกาสนั่งคุยกัน ก็มีโอกาสสื่อสารมากขึ้น เห็นได้ชัดเลยว่าครูได้ใช้ประโยชน์จากการทำแผน ทำให้การจัดการกระบวนการเรียนรู้ของครูมีประสิทธิภาพมากขึ้น”

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาคู่มือ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอนสำหรับผู้บริหารโรงเรียนนурุดดิน (มุลนิธิ) จังหวัดนราธิวาส ซึ่งได้จากการสังเคราะห์ตามกระบวนการนิเทศการสอนแบบคลินิกบูรณาการวิถีอิสลาม มีเนื้อหา 4 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ที่มาและความสำคัญของการนิเทศการสอน ตอนที่ 2 หลักการและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศการสอนแบบคลินิกบูรณาการวิถีอิสลาม ตอนที่ 3 ขั้นตอนการดำเนินการนิเทศการสอนตามกระบวนการการ ISLAH โมเดล การนิเทศการสอนในโรงเรียนนурุดดิน (มุลนิธิ) และ ตอนที่ 4 เครื่องมือดำเนินการนิเทศการสอน โดยข้อค้นพบที่ว่าผู้เชี่ยวชาญได้ประเมินคุณภาพคู่มือว่ามีความเหมาะสม ทั้ง 10 รายการ และสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาความสามารถในการนิเทศการสอนตามกระบวนการพัฒนาการนิเทศการสอนสำหรับผู้บริหารโรงเรียนนурุดดิน (มุลนิธิ) จังหวัดนราธิวาส ในระดับมาก โดยมีข้อเสนอแนะสำหรับการปรับปรุงแก้ไข ได้แก่ 1) ควรปรับข้อความในตอนที่ 3 กระบวนการนิเทศการสอนแบบ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน จาก 3 ขั้นตอน 5 กิจกรรม เป็น กระบวนการนิเทศแบบ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน และ 2) ควรเพิ่มสูตรคำนวณคะแนนการประเมินในคู่มือ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะการพัฒนาคู่มือการนิเทศการสอนนับเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้การนิเทศการสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ สุรศักดิ์ ศรี (2550) ที่ได้กล่าวว่า การนิเทศภายใน คือ การให้คำแนะนำ เสนอแนะ สนับสนุนของผู้บริหารโรงเรียน หรือ บุคลากรภายในโรงเรียน เพื่อให้ครูภายในโรงเรียนได้พัฒนาหลักสูตร จนเกิดประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนด้วยกระบวนการต่างๆ ในการจัดการการเรียนการสอนของครู และการบริหารจัดการของผู้บริหารโรงเรียนและสอดคล้องกับกลิคแมน (Glickman, 2004) ที่ได้กล่าวว่า การนิเทศการสอน หมายถึง หน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงการเรียนการสอน ซึ่งเป็นการสอนในเรื่องหลักสูตร การจัดครูเข้าสอน การจัดสื่อการสอน สิ่งอำนวยความสะดวก

สะดวก การเตรียมและการพัฒนาครู รวมทั้งการประเมินผลการเรียนการสอน โดยคู่มือการนิเทศนับเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การดำเนินงานดังกล่าวมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ ยังพบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ครูและผู้บริหารต่อความต้องการการพัฒนาการนิเทศการสอนของครู พบว่า ทั้งผู้บริหารและครูมีความต้องการให้มีการปรับเปลี่ยนการจัดการนิเทศอย่างเป็นระบบ จากข้อมูลข้างต้นทำให้ทราบว่า ทั้งผู้บริหารและครูมีความต้องการให้มีการปรับเปลี่ยนการจัดการนิเทศอย่างเป็นระบบ โดยครูอยากให้มีการจัดอบรมเกี่ยวกับการนิเทศการสอน อยากทราบถึงรายละเอียดและขั้นตอนการนิเทศ โดยครูระบุว่าอยากนำข้อมูลดังกล่าวไปใช้ในการพัฒนาการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยมีความเห็นที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งครูและผู้บริหารที่สะท้อนว่า หากมีคู่มือในการนิเทศจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้กระบวนการนิเทศในโรงเรียนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การดำเนินการนิเทศที่ครบกระบวนการจะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูและผู้บริหารตามความเชี่ยวชาญในกระบวนการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียนซึ่งก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพครูในการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้สามารถนำข้อมูลจากการนิเทศการสอนมาใช้ในการพัฒนาสื่อที่สอดคล้องกับความต้องการของครู เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจแก่ครูในการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชั้นเรียน อีกทั้งยังสามารถรับรู้ถึงความสามารถและข้อควรพัฒนาของครูในการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชั้นเรียน ซึ่งข้อค้นพบข้างต้นสอดคล้องกับการนิเทศการสอนตามมโนทัศน์อิสลาม ที่นักวิชาการอิสลาม เช่น Ali Mohammad Jubran Saleh (2002) ได้กล่าวถึงการนิเทศไว้ว่า การนิเทศหรือการตรวจสอบ (Muraqabah) มีความเกี่ยวข้องกับความรู้สึกส่วนลึกที่เกิดขึ้นในจิตสำนึกของบุคคลอื่นเนื่องจากมีความเชื่อว่า อัลลอฮฺทรงเห็นและทรงเฝ้ามองเขาอยู่ตลอดเวลาในทุก ๆ ที่ที่เขาอยู่ ดังนั้นมุสลิมจะต้องระลึกถึงพระองค์ในทุกการทำงานที่ทำและต้องปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายอย่างสมบูรณ์ที่สุด ส่วนนิเลาะ แวอุเซ็ง (2559) ได้กล่าวไว้ว่า การนิเทศ (Muraqabah) เป็นเรื่องเกี่ยวกับการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานเพื่อให้ได้ข้อมูลสะท้อนกลับ ซึ่งมีความสำคัญต่อการประเมินถึงผลสำเร็จของงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการบริหารงานทั้งในส่วนของการควบคุมและประเมินตรวจสอบ และเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้าผู้ทรงสร้างกับมัลลูก (สิ่งถูกสร้าง) ดังโองการอัลกุรอานสุเราะฮ์ อัน-นีสอา อายะฮ์ที่ 1 ที่ได้กล่าวไว้ว่า แท้จริงอัลลอฮฺทรงสอดส่องดูพวกเจ้าอยู่เสมอ

2. ผลการพัฒนาความสามารถในการนิเทศการสอนตามกระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอนในโรงเรียนนурุดดิน (มุลนิธิ) จังหวัดนราธิวาส พบว่า ผู้บริหารพัฒนาความสามารถในการนิเทศการสอนตามกระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอนในศึกษาโรงเรียนนурุดดิน (มุลนิธิ) จังหวัดนราธิวาส ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. Isti'dad (استعداد) การเตรียมความพร้อมครูและบุคลากร

จากผลการวิจัย พบว่า สอดคล้องกับผลการวิจัยของ อุดุลย์ มะหะหมัด และคณะ (2556) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาศักยภาพนักเรียน กิรออาตีในการจดจำสุเราะฮ์ (บท) และเข้าใจความหมายอัลกุรอาน และสอดคล้องกับบัญญัติอัลกุรอานในซูเราะฮ์อัลมุลก์ โองการที่ 18 ซึ่งได้กล่าวถึง คุณค่าของการเตรียมความพร้อมที่กระทำเพื่อมุ่งสู่โลกหน้า เพื่อตอบสนองจุดมุ่งหมายการทำงานของครูมุสลิมที่กระทำเพื่อมุ่งสู่โลกหน้า ซึ่งพบว่า การเตรียมความพร้อมของครู เป็นกระบวนการเตรียมพร้อมกลุ่มแรกที่มีความจำเป็นและสำคัญที่สุด

2. Syura (شورى) การประชุมหารือตามหลักจริยธรรมอิสลาม

จากผลการวิจัย พบว่า สอดคล้องกับสภาพ สมอุทัย (2565) ที่ระบุว่า การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการในการแนะนำช่วยเหลือครูให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยสามารถใช้นวัตกรรมทางการศึกษามาเป็นตัวช่วย ในกระบวนการเรียนการสอนให้ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ บนหลักการของประชาธิปไตย โดยให้ครูมีโอกาสค้นคว้างานที่จะต้องทำด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดความงอกงามขึ้นเมื่อได้เรียนรู้และมีความเจริญงอกงามแล้วย่อมจะได้รู้จักปรับปรุงงาน ด้านการเรียนการสอนให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับ Hoy and Miskel, 2001 ที่ระบุไว้ว่า การนิเทศ เป็นการสนับสนุนให้ครูสามารถประเมินผลการทำงานได้ด้วยตนเอง ผ่านการหารือ ช่วยให้ครูได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน โดยครูผู้สอนแต่ละคนสามารถสังเกตการทำงานหรือการสอนของครูคนอื่น ๆ เพื่อปรับปรุง การสอนของตนเอง รวมทั้งรู้วิธีการช่วยเหลือ การแลกเปลี่ยนวัสดุอุปกรณ์การสอน การรับเอาวิธีการสอนใหม่ ๆ ไปทดลองใช้ และการให้การสนับสนุนแก่ครูคนอื่น ๆ ในการพัฒนาพฤติกรรมในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งนับเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานเป็นทีม อีกทั้ง Abdul Qodim Zallum (1990) ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับการประชุมหารือตามมนโฑศน์อิสลามว่าเป็นการหารือเพื่อขอความคิดเห็น ซึ่งเป็นหนึ่งในกระบวนการตามระบบการปกครองอิสลาม (Khilafah) ซึ่งพบว่าการประชุมหารือตามหลักจริยธรรมอิสลามนั้น เป็นการประชุมหารืออันนำมาซึ่งการยอมรับความคิดเห็นบนพื้นฐานของเสียงส่วนใหญ่ที่ไม่ขัดแย้งกับหลักศาสนาอิสลามไม่ใช่หลักประชาธิปไตย ซึ่งเป็นสิทธิระหว่างมุสลิมทุกคนในการแสดงความคิดเห็นทุกครั้งที่มีการขอความคิดเห็นในการประมวลมติข้อสรุปเพื่อยุติข้อวิพากษ์หรือดำเนินการปฏิบัติการต่าง ๆ

3. Lahazho (لا حظ) การสังเกตการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้

จากผลการวิจัย พบว่า สอดคล้องกับกฤษฎพงษ์ กิรติกร (2557) ที่กล่าวว่า ครูควรได้รับการพัฒนาคุณภาพ มีศักยภาพ มีสมรรถนะและความเชี่ยวชาญในการทำงาน เป็นครูเพื่อศิษย์ มีทักษะการเรียนรู้อย่างสมบูรณ์และตลอดชีวิต เพื่อศิษย์และเพื่อการดำรงชีวิตของตนเอง มีจุดมุ่งหมายสูงสุดเพื่อมุ่งยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนให้ดียิ่งขึ้น โดยผู้บริหารสังเกตการสอนของครู ซึ่งสอดคล้องกับบัญญัติอัลกุรอานสุเราะฮ์อัลเตอาบะฮ์ อายะฮ์ที่ 105 ความว่า จงกล่าวเถิด(มุหัมมัด) ว่าพวกท่านจงทำงานเถิด แล้วอัลลอฮ์จะทรงเห็นการทำงานของพวกท่าน และเราะซูลของพระองค์และบรรดามุอ์มินก็จะเห็นด้วย และสอดคล้องกับ ศิริวรรณ ห่องศิลป์ (2550) ที่ศึกษาความต้องการของครูในการนิเทศวิชาการของโรงเรียนเรียนร่วมสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตราด ซึ่งพบว่า การสังเกตการสอน นับเป็นกระบวนการหรือกิจกรรมในการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างครูกับผู้นิเทศ เพื่อหาแนวทางปรับปรุง และพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ทั้งนี้การดำเนินงานดังกล่าวล้วนเป็นความร่วมมือเพื่อสร้างคุณภาพและประสิทธิภาพให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน ดังนั้นการนำหลักการอิสลามมาใช้ในการพัฒนาครูผ่านการนิเทศ ย่อมต้องรักษามารยาทในการสังเกตตามวิถีอิสลาม

4. A'tarif (أعترف) การรับรู้และวิเคราะห์ผลการนิเทศการสอนของผู้บริหารและพฤติกรรมการสอนของครู

จากผลการวิจัย พบว่า สอดคล้องกับบัญญัติในอัลกุรอานสุเราะฮ์อัลหุญรอต อายะฮ์ที่ 6 ความว่า โอ้ศรัทธาชนทั้งหลาย ! หากคนชั่วนำชาวใด ๆ มาแจ้งแก่พวกเจ้า พวกเจ้าก็จงสอบสวนให้แน่ชัด หากไม่แล้วพวกเจ้าก็จะก่อเคราะห์กรรมแก่พวกหนึ่งโดยไม่รู้ตัว แล้วพวกเจ้าจะกลายเป็นผู้เสียใจในสิ่งที่พวกเจ้าได้กระทำไป การนิเทศ

จึงเป็นความร่วมมือและประสานงานของบุคลากรทางการศึกษาสู่การรับรู้ร่วมกันเพื่อปรับปรุงคุณภาพ การจัดการเรียนการสอนของครู และสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551) ที่ระบุว่า การส่งเสริมสนับสนุนหรือให้ความช่วยเหลือครูในโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติงานตามภารกิจหลัก คือ การสอนหรือการเสริมสร้างพัฒนาการของนักเรียนทุกด้าน ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ให้เป็นไปตามวัยและเต็มศักยภาพโดยความร่วมมือของบุคลากรในโรงเรียน ทั้งนี้ควรใช้วิธีการนิเทศที่เป็นการสร้างความเคารพซึ่งกันและกันระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ เพื่อปรับปรุงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งทักษะและความสามารถของผู้นิเทศ เทคนิคและวิธีการต่างๆ ที่นำมาใช้อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งพบว่า การวิเคราะห์ผลการสอนของครูต้องผ่านการรับรู้จนบังเกิดความเข้าใจที่แจ่มแจ้งและถูกต้อง ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้จากการเรียนรู้จากผู้ที่มีความรู้มากกว่า ผู้ชำนาญ หรือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ มากกว่า และให้เกียรติครูในฐานะผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับผู้เรียนและวิธีการสอน ซึ่งมีใช้เพียงแค่การพัฒนาและปรับปรุงครูผู้สอน แต่ยังเป็นการพัฒนาผู้นิเทศให้นิเทศอย่างสร้างสรรค์

5. Halaqoh (حلقه) กลุ่มศึกษา สรุปผล ประเมินผลการนิเทศการสอน และให้ข้อมูลย้อนกลับ

จากผลการวิจัย พบว่า สอดคล้องกับ ไพฑูรย์ สินลารัตน์และไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ (2560) และ วัชรวิศา เล่าเรียนดี (2550) ที่กล่าวว่า ความสามารถในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลภายในกลุ่ม ในสภาวะการณ์ปัจจุบันที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วต้องอาศัยการทำงานเป็นทีม โดยผู้บริหารโรงเรียนต้องมีภาวะผู้นำที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่นหรือผู้ตามด้วยการชี้แนะ กระตุ้นหรือผลักดันให้ผู้ตามมีความเต็มใจและพร้อมที่จะกระทำการใด ๆ อันก่อให้เกิดทัศนคติ พฤติกรรมในทิศทางที่ทำให้จุดมุ่งหมายของตนหรือองค์การประสบความสำเร็จ อีกทั้งผู้บริหารต้องมีความพยายามในการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้นำทางวิชาการ มีความรู้ความสามารถทางวิชาการ พร้อมให้คำแนะนำ ชี้แนะ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างแก่ครูในการจัดการเรียนการสอนรูปแบบต่างๆ เพื่อการสร้างอิทธิพล ความเชื่อมั่น ความศรัทธา ใช้กลยุทธ์ทั้งการเป็นผู้นำและบริหารให้ครูทำกิจกรรมบรรลุตามเป้าหมายในการนิเทศติดตามได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยความเต็มใจ ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวเป็นการดำเนินงานเพื่อก่อให้เกิดการสร้างความรู้ความเข้าใจผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันดังที่ Ahmad Habib Syafei (2012) ได้ระบุถึง หะละเกาะฮ์ไว้ว่า เป็นการดำเนินกลุ่มศึกษาที่พัฒนาศักยภาพในด้านความคิด ความเข้าใจ และการปฏิบัติร่วมกันเป็นหน่วยย่อยขององค์กรในการสนับสนุนกิจการงานอิสลามร่วมกันและที่สำคัญคือการเชิดชูและดำรงไว้ซึ่ง “กะลิมะฮ์ชะฮาดะฮ์” (คำปฏิญาณตนของมุสลิม) ในวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่งพบว่า Halaqoh มีใช้เพียงการพบปะพูดคุยแล้วแยกย้ายกันไป แต่เปรียบดังการเสริมสร้างความผูกพันของสมาชิกในครอบครัวเดียวกันที่มีความรัก ความผูกพัน มีความสนิทสนม สู่การแสดงถึงความเป็นพี่น้องระหว่างกัน

3. ผลการสะท้อนสภาพการนิเทศตามกระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน พบว่า ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ของครู 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ 2) การจัดการเรียนรู้ และ 3) ผลที่เกิดกับผู้เรียน และพัฒนาประสิทธิภาพด้านการนิเทศการสอนของผู้บริหาร 3 ด้าน ได้แก่ การประเมินโครงการนิเทศภายในโรงเรียน การจัดกิจกรรมการนิเทศ และผลที่เกิดกับครู ซึ่งสอดคล้องกับสอดคล้องกับ กรองทอง จิระเดชากุล (2550) ได้กล่าวถึงหลักการดำเนินการนิเทศการสอน ดังนี้ 1) การนิเทศจะต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องตามขั้นตอนกระบวนการนิเทศ 2) บุคลากรที่เป็นหลักสำคัญในการพัฒนาระบบนิเทศ คือ

ผู้บริหารสถานศึกษา 3) การนิเทศจะต้องสอดคล้องกับความต้องการ/จำเป็นในการพัฒนาครูและนักเรียน และสอดคล้องกับชาวยุช อาจินสมาจาร (2547) กล่าวถึง หลักการนิเทศการสอน ไว้ว่า 1) การนิเทศการสอน ต้องสัมพันธ์กับการบริหาร เป็นงานที่อยู่ใต้ขอบข่ายของการบริหาร 2) การนิเทศการสอน ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาและให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน 3) การนิเทศการสอนควรเป็นวิทยาศาสตร์ เน้นการทดลอง การสังเกต การวินิจฉัยและความเชื่อถือได้ ควรใช้การค้นพบทางวิจัย ข้อทดสอบมาตรฐานและการวิเคราะห์สถิติ 4) การนิเทศการสอน ควรเป็นประชาธิปไตย เน้นเรื่องความร่วมมือ ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะทำประโยชน์ให้ได้สิทธิในการร่วมมือในการเลือกอุปกรณ์และวิธีสอน 5) การนิเทศการสอน ควรเป็นการสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้ทุกคนแสดงออกได้อย่างเสรี มีส่วนร่วมในการอภิปรายเพื่อแก้ไขปัญหา และ 6) การนิเทศการสอน ควรเป็นวิชาชีพ ซึ่งจะต้องประเมินตนเองอยู่เสมอ ในด้านเป้าหมายและจุดมุ่งหมาย ซึ่งพบว่า กระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน เป็นการดำเนินการเชิงระบบที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีความจำเป็นต้องแสดงบทบาทตามความรับผิดชอบของตนเองอย่างจริงจัง สู่การนำมาซึ่งการยกระดับศักยภาพตนเอง ยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและคุณภาพการจัดการศึกษาสู่เกณฑ์มาตรฐานจนเป็นที่ยอมรับและไว้วางใจต่อไป

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากขั้นตอนการนิเทศการสอนตามกระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอนมีหลายขั้นตอน ดังนั้น เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการนำคู่มือการนิเทศการสอนไปใช้ ควรพิจารณาประเด็นต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ในขั้นตอนการเตรียมความพร้อมครูและบุคลากร ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศควรได้รับการพัฒนาด้วยวิธีการอบรมเชิงปฏิบัติการตามสภาพจริง ทั้งในเรื่องการให้ความรู้เชิงทฤษฎีและการทดลองปฏิบัติ ด้านการนิเทศการสอนและการใช้เครื่องมือสังเกตการสอน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในห้องเรียนได้อย่างมั่นใจ
2. ขั้นตอนการสังเกตการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ ต้องให้ความสำคัญกับการสร้างบรรยากาศการมีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกอย่างกัลยาณมิตรระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยการพัฒนาคู่มือ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอน : กรณีศึกษาโรงเรียนนุรุดดิน (มุลินี) จังหวัดนราธิวาส ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ผู้บริหารควรมีปฏิสัมพันธ์ภาคีเครือข่ายด้านการนิเทศการจัดการศึกษาโดยเฉพาะด้านการนิเทศการสอนกับหน่วยงานต้นสังกัดอย่างสม่ำเสมอ
2. ควรศึกษาวิจัยและพัฒนาหลักสูตรการอบรมการนิเทศการสอนระยะสั้น สำหรับผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
3. ควรมีการวิจัยศึกษาผลการใช้กระบวนการ ISLAH โมเดลการนิเทศการสอนสำหรับผู้บริหารโรงเรียนอื่นๆ ในสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดนราธิวาส ในรูปแบบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรการนิเทศการสอน โดยหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาการนิเทศของผู้บริหารโรงเรียนสู่การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนและพัฒนาศักยภาพครูผู้สอน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2561). การประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กรรทอง จิรเดชากุล. (2550). คู่มือการนิเทศภายในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ : ธาธาอักษร.
- กฤษพงษ์ กীরติกร. (2557). “การยกระดับคุณภาพครู” ใน การประชุมคณะกรรมการปฏิรูประบบผลิตและพัฒนาครู ครั้งที่ 2/2557 วันที่ 24 มกราคม 2557
- ชาญชัย อาจิณสมภาร. (2547). การนิเทศการศึกษา EDUCATION SUPERVISION. กรุงเทพฯ : เคแอนพี.
- นงลักษณ์ หะยิมะสาและ. (2540). ปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา ระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ของครูสอนศาสนาอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการประถมศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ และ ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ. (2560). ความเป็นผู้นำทางการศึกษา : การนิเทศการศึกษา ร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- วัชร เล่าเรียนดี. (2550). เทคนิคการจัดการเรียนการสอนและการนิเทศ. นครปฐม : โครงการส่งเสริมการผลิตตำราและเอกสารการสอน มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์.
- สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ ประเทศไทย. (2542). พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทย. อัลมะดีนะฮ์ อัลมุเนาะวะเราะฮ์ : ศูนย์กษัตริย์ฟาอ์ดเพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน.
- สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดนราธิวาส. (2560). รายงานผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติ ด้านอิสลามศึกษา Islamic National Educational Test: INET ปีการศึกษา 2559. นราธิวาส: กลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษา.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต1. (2556). คู่มือการนิเทศภายในโรงเรียนด้วยวิธีการสังเกตการสอน. นครปฐม: กลุ่มนิเทศติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา.
- หะมะฮ์ดี มามะ. (2556). บทบาทการนิเทศภายในของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดยะลา. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- อดุลย์ มะหะหมัด และคณะ (2556). แนวทางในการพัฒนาศักยภาพนักเรียนกัรออาตีในการจดจำสุเราะฮ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (m.).
- อาลี โมฮัมหมัด จุบาน ซอและห์. (2551). Educational Administration : An Islamic Perspective. (นิละเซ่ แวอุเซ็ง, แปล) ห้างหุ้นส่วนจำกัดใหญ่กราฟฟิก.
- Amad Habib Syafei, (2012) . Halaqah Tarbiyah. Dewan Penggurus Daerah Patai Keadelan Sejantera Kabupaten Bireuen.

- Glickman, C.D. (2004). Supervision and Instructional Leadership : A Developmental Approach. 6 th ed. Boston : Allyn and Bacon.
- Hoy, Wayne K and Cecil G, Miskel. (2001). Educational Administration : Theory. Research and Practice. 6 th ed. Mc Graw – Hill International Edition 2001.